

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗИНА
Філологічний факультет
Кафедра української мови

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА. МОРФОЛОГІЯ
(назва навчальної дисципліни)

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
НОРМАТИВНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

підготовки бакалавр
(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)
напряму 6.020303– Філологія
(код і назва напряму)
спеціальності прикладна лінгвістика
(назва спеціальності)

Тимчасова програма,
чинна до розробки нормативної програми
Міністерства освіти і науки, молоді та
спорту України

Затверджена рішенням Вченої Ради
філологічного факультету,
протокол № 2 від 21 вересня 2012 р.

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: кафедрою української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Ляхова Оксана Володимирівна, викладач кафедри української мови.

Схвалено методичною комісією філологічного факультету
Протокол № 6 від 20 квітня 2012 р.

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова. Морфологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напряму (спеціальності) 6.020303 – Філологія (прикладна лінгвістика).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є сучасна українська літературна мова.

Міждисциплінарні зв'язки: «Сучасна українська літературна мова. Фонетика», «Сучасна українська літературна мова. Лексикологія».

1. Мета й завдання навчальної дисципліни

Мета – опанування знаннями про граматичну будову сучасної української мови та систему її лексико-граматичних класів – частин мови; підвищення загальної грамотності усного й писемного мовлення; формування навичок самостійної роботи; поповнення лексичного запасу студентів.

Завдання:

- виявити зв'язок морфології з іншими розділами сучасної української літературної мови;
- визначити зміст основних понять і термінів курсу;
- розкрити особливості та критерії поділу слів на частини мови;
- сформуванати знання про лексико-граматичні й граматичні категорії, а також синтаксичні функції одиниць різних частин мови;
- з'ясувати особливості парадигматичних систем змінних частин мови;
- вивчити послідовність морфологічного аналізу слів.

У результаті вивчення курсу студент повинен

– *знати:*

граматичну будову сучасної української мови; систему частин мови, критерії розмежування й принципи класифікацій частин мови; перехід слів з одного лексико-граматичного класу слів в інший; основні аспекти вивчення частин мови: лексико-граматичні й граматичні категорії, синтаксичні функції; особливості парадигматичних систем змінних частин мови; складні випадки відмінювання й дієвідмінювання

порядок морфологічного розбору слів;

– *уміти:*

виявляти й правильно аналізувати мовні явища; визначати граматичні значення різних форм слів; групувати словоформи за граматичними категоріями; визначати спосіб творення мовних одиниць; визначати, до яких частин мови належать слова; безпомилково з'ясувати морфологічні ознаки одиниць; аналізувати одиниці різних частин мови з погляду лексико-граматичних та граматичних категорій; будувати парадигми слів; робити повний морфологічний аналіз.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Граматична система мови. Будова слова. Словотвір

Тема 1. Морфологія як наука про граматичну будову мови. Граматична будова української мови. Предмет і завдання морфології. Основні поняття граматики: граматичне значення; граматична форма; граматична категорія. Способи й засоби вираження граматичних значень в українській мові.

Тема 2. Морфологічний склад слова. Словотвір сучасної української літературної мови. Морфологічний склад слова. Змінювані й незмінювані слова. Основа й закінчення. Значущі частини слова: корінь, афікси, флексія. Словотвір. Способи словотвору в українській мові.

Змістовий модуль 2. Морфологія. Повнозначні частини мови. Іменник

Тема 3. Частини мови. Принципи їх виділення. Поняття частин мови, принципи їх виділення в українській мові. Перехід одних частин мови в інші.

Тема 4. Загальна характеристика іменника як частини мови. Лексико-граматичні розряди іменників. Граматичні категорії іменника. Визначення іменника як частини мови, його предметне значення, морфологічні ознаки й синтаксичні функції. Лексико-граматичні розряди іменників. Власні й загальні назви. Назви істот і неістот. Абстрактні й конкретні назви. Збірні та речовинні іменники. Граматичні категорії іменника. Рід, число, відмінок іменника. Іменники спільного та подвійного родів. Категорія числа іменників, її граматичне вираження. Категорія відмінка іменників, основні значення відмінків. Роль прийменника у вираженні відмінкових значень.

Тема 5. Поділ іменників на відміни та групи. Відмінювання іменників. Відміни та групи іменників. Варіанти відмінкових закінчень і їх значення. Вживання кличної форми. Невідмінювані іменники. Способи вираження значень відмінка, роду й числа в іменниках, що не мають форм словозміни. Наголос іменників при відмінюванні. Способи творення іменників.

Змістовий модуль 3. Повнозначні частини мови. Прикметник. Числівник. Займенник

Тема 6. Значення й граматичні ознаки прикметника. Семантичні групи прикметників. Відмінювання й словотвір прикметників. Визначення прикметника як частини мови. Значення, морфологічні ознаки й синтаксична функція прикметників. Граматична залежність категорії роду, числа й відмінка прикметників. Якісні й відносні прикметники, їхні морфологічні ознаки. Перехід відносних прикметників у якісні. Присвійні прикметники. Ступені порівняння якісних прикметників. Відмінювання прикметників. Тверда і м'яка група прикметників. Словотвір прикметників. Прикметники дієприкметникового походження.

Тема 7. Значення й граматичні ознаки числівника. Визначення числівника, його значення. Розряди числівників. Кількісні числівники, їх морфологічні ознаки, неоднорідність їх морфологічної структури. Категорії роду, числа, властиві окремим кількісним числівникам. Порядкові числівники, складні порядкові числівники. Відмінювання порядкових числівників. Синтаксичні зв'язки числівників з іменниками.

Тема 8. Місце займенника в системі частин мови. Визначення займенника, його значення. Розряди займенників за значенням. Граматичні ознаки окремих розрядів займенників, їх співвідносність з іншими частинами мови: іменниками, прикметниками, числівниками, прислівниками. Відмінювання займенників різних розрядів. Синтаксичні функції різних розрядів займенників.

Змістовий модуль 4. Повнозначні частини мови. Дієслово

Тема 1. Значення й граматичні ознаки дієслова. Інфінітив дієслова. Граматичні категорії дієслова. Визначення дієслова. Значення дієслова. Граматичні категорії дієслова. Синтаксична роль дієслова. Неозначена форма дієслова (інфінітив), її значення, утворення й синтаксичні функції. Творення дієслів. Непохідні й похідні дієслова.

Тема 2. Категорія виду. Доконаний і недоконаний вид, способи їх утворення. Категорія виду, доконаний і недоконаний вид і способи їх утворення. Видові відтінки значень. Дієслова, що не мають парних форм другого виду. Зв'язок категорії виду з категорією часу.

Тема 3. Перехідні й неперехідні дієслова. Дієслівна категорія стану. Категорія стану дієслова. Перехідність, засоби її вираження. Стани дієслова: активний, зворотно-середній, пасивний. Дієслова, яким не властива категорія стану.

Тема 4. Дієслівні категорії особи, числа та роду. Категорія числа й роду в дієслівних формах. Типи дієвідмін. Дієслова I та II дієвідміни й атематичні дієслова. Розрізнення дієвідмін за морфологічними ознаками інфінітива.

Тема 5. Категорія способу. Значення, вживання й утворення форм дійсного, умовного та наказового способів. Значення та вживання дійсного, умовного та

наказового способів. Утворення форм умовного й наказового способів.

Тема 6. Категорія часу. Значення, вживання й утворення форм теперішнього, минулого й майбутнього часів дієслова. Теперішній, минулий і майбутній часи. Основні значення форм часу.

Змістовий модуль 5. Повнозначні частини мови. Дієприкметник. Дієприслівник. Прислівник

Тема 7. Дієприкметник як проміжний розряд між дієсловом і прикметником. Значення дієприкметника, морфологічні ознаки й синтаксична роль. Активні й пасивні дієприкметники теперішнього та минулого часу, їх

творення та відмінювання. Перехід дієприкметників у прикметники та іменники. Присудкові форми на **-но, -то**.

Тема 8. Дієприслівник як проміжний розряд між дієсловом і прислівником. Значення дієприслівника, творення та синтаксична роль. Перехід дієприслівників у прислівники.

Тема 9. Прислівник як повнозначна частина мови. Слова категорії стану. Модальні слова. Визначення прислівника. Розряди прислівників за значенням. Морфологічні розряди прислівників і їх синтаксичні функції. Творення прислівників. Явище адвербіалізації. Питання про слова категорії стану як особливу частину мови. Значення модальних слів, їх розряди та синтаксична роль.

Змістовий модуль 6. Службові частини мови

Тема 10. Прийменник. Походження прийменників і їх склад. Визначення прийменника. Значення прийменника. Вживання прийменника з різними непрямыми відмінками іменників. Основні значення, створювані прийменниковими конструкціями при відмінкових формах. Перехід самостійних слів у прийменники. Особливості вживання деяких українських прийменників у порівнянні з російськими.

Тема 11. Сполучники. Поділ сполучників за походженням, будовою та способом уживання. Сполучні слова. Визначення сполучника. Синтаксична роль. Прості, складні і складені сполучники. Сполучники сурядності й підрядності. Поділ сполучників за походженням і будовою. Відмінність сполучників від сполучних слів.

Тема 12. Визначення частки. Групи часток за місцем у реченні, функціями, значенням. Загальне поняття про частки. Розряди часток за значенням, їх функції в мові.

Тема 13. Вигуки. Типи вигуків за значенням і вживанням. Розряди вигуків за походженням. Роль вигуків у мові. розряди вигуків. Перехід у вигуки слів з інших частин мови. Звуконаслідувальні слова.

3. Рекомендована література

1. Арполенко Г. П., Городенська К. Г., Щербатюк Т. Х. Числівники української мови. – К.: Наук. думка, 1980.
2. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. – К.: Либідь, 1993.
3. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови. – К.: Наук. думка, 1980.
4. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови. – К.: Пульсари, 2004.
5. Волох О. Т., Чемерисов М. Т., Чернов Є. І. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис. – К.: Вища шк., 1989.

6. Гнатюк Г. М. Дієприкметник у сучасній українській літературній мові. – К.: Наук. думка, 1982. – 248 с.
7. Горпинич В. О. Морфологія української мови. – К.: ВЦ «Академія», 2004.
8. Гринчишин Д. Г. Явище субстантивації в українській мові. – К.: Наук. думка, 1965.
9. Грищенко А. П. Прикметники в українській мові. – К.: Наук. думка, 1978.
10. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови: У 2-х ч. Ч. 1. – К.: Вища шк., 1972.
11. Загнітко А. П. Дієслівні категорії в синтагматиці й парадигматиці. – К.: УМКВО, 1990.
12. Загнітко А. П. Морфологічні категорії іменника в синтагматиці і парадигматиці. – К.: УМКВО, 1989.
13. Загнітко А. П. Основи функціональної морфології української мови. – К.: Вища шк., 1991.
14. Загнітко А. П. Система і структура морфологічних категорій сучасної української мови (проблеми теорії). – К.: ІСД, 1993.
15. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія: Монографія. – Донецьк: ДонДУ, 1996.
16. Івченко М. П. Числівники української мови. – К.: Вид-во КДУ, 1955. – 144 с.
17. Колодяжний А. С. Прийменник. – Харків.: Вид-во ХДУ, 1960.
18. Курс сучасної української літературної мови / [за ред. Л. А. Булаховського] : У 2-х т. Т. 1. – К.: 1951.
19. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія. Ч. I. – К.: Вид-во КДУ, 1961.
20. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. – К.: Вища шк., 1983.
21. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. – К.: Рад. шк., 1974.
22. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. – К.: Наук. думка, 1971.
23. Словотвір сучасної української літературної мови / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. – К.: Наук. думка, 1979.
24. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. – 7-е вид., стер. – К.: Вища шк., 2009.
25. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969.
26. Сучасна українська мова / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; за ред. О. Д. Пономарева. – 2-ге вид., перероб. – К.: Либідь, 2001.
27. Чапля І. К. Прислівники в українській мові. – Харків: Вид-во ХДУ, 1960.

Інформаційні ресурси

Лінгвістичний портал – <http://www.mova.info>.
Словники й енциклопедії онлайн – <http://rozum.org.ua>.
Сайт про українську мову – <http://ukrajinskamova.org.ua>.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання:
диференційований залік (3-й семестр), письмовий екзамен (4-й семестр).

5. Засоби діагностики успішності навчання

Оцінювання усних відповідей, домашніх письмових робіт, аудиторних робіт (виконання тренувальних вправ, тестових завдань, самостійних робіт).

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
60-69	D	задовільно	
50-59	E		
1-49	FX	незадовільно	не зараховано

Діагностика знань студентів здійснюється з допомогою:

- 1) усних опитувань на практичних заняттях;
- 2) письмових самостійних робіт на практичних заняттях;
- 3) письмових контрольних робіт;
- 4) письмової залікової роботи;
- 5) письмової екзаменаційної роботи.